

саморозвиття, самоорганізації, що в більшій ступені відповідає його індивідуальності.

Література

1. Айсмонтас Б.Б. Педагогическая психология: Схемы и тесты.– М.: Изд-во ВЛАД ос-ПРЕСС, 2002. – 149 с.
2. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. – 2002. – №26.
3. Побірченко Н.С. Розвиток творчої індивідуальності студентів у процесі підготовки до педагогічної діяльності // Педагогіка і психологія. – К.: Педагогічна думка. – 2002. – №4. – С. 81-88.
4. Психология. Учебник для гуманитарных вузов / Под общ. ред. В.Н.Дружинина. – СПб.: Питер, 2002. – 656 с.
5. Середюк Л.А. Форми особистісного самовираження сучасних старшокласників // Педагогіка і психологія. – К.: Педагогічна думка. – 2001. – №1. – С. 67-72.
6. Чобітько М.Т. Особистісно орієнтоване професійне навчання: зміст і структура // Педагогіка і психологія. – К.: Педагогічна думка. – 2005. – №3. – С. 48-57.

Н.В.Пономаренко

РІЗНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “ПОТРЕБА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ” В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

В работе рассматривается понятие “потребности” и его место в профессиональной деятельности студентов вузов.

Выполнен обзор имеющихся научных исследований в данной области применительно к педагогике, психологии и философии. Анализ работ позволяет утверждать, что понятие “потребность” является одним из основных понятий в теории развития личности. В свою очередь, наивысшей составляющей понятия “потребность” является понятие “потребность самореализации в профессиональной деятельности”.

Недостаточные исследования этих понятий в контексте профессиональной деятельности учащихся вузов

даєт ґочву для ґальнейшого изучення и анализа ґанного вопроса.

Установлено, что понятие "потребность самореализации в профессиональной деятельности" наделено качествами, присущими формам движения человека к личностной и профессиональной зрелости.

The definition of "need" and its place in student's professional activity in higher educational establishment is studied in this work.

The survey of having scientific researches in this field applied to pedagogy, psychology and philosophy is made. The analysis of works let us affirm that the definition "need" is one of the main definitions in theory of person development. In its turn, the highest constituent of definition of "need" is the definition "need of self realization in professional activity".

An insufficient research of these definitions in the context of professional activity of students gives the reasons for further learning and analyzing of this problem.

It was learned that the definitions "need" and "self realization" have the qualities characterizing the forms of man's growth to personal and professional maturity.

Своєрідність, неповторність, творча активність кожної людини є головним ресурсом розвитку людства. Тому вивчення потреби творчої унікальності та самореалізації людини є важливим завданням науки. Особлива роль у вирішенні цього завдання, окрім психології та філософії, належить педагогіці.

Процес підготовки професійного спеціаліста не може обмежуватися отриманням знань, формуванням навичок, умінь і особистісних якостей. Найскладнішим завданням цієї підготовки вважається розвиток професійної самосвідомості майбутнього фахівця. Отже, професійна самореалізація як наукова задача може бути вирішена в категоріях ідентифікації особистості. Як зазначається в психологічному словнику і в інших публікаціях, процес ідентифікації своїм результатом має знаходження людиною соціальної і персональної ідентичності. У ході цього процесу формується центральний компонент самоусвідомлення людини – Я-концепція. Таким чином, навчально-виховний процес слід орієнтувати на професійну

ідентичність майбутнього фахівця. Успішність освіти, тобто усвідомлення себе як професіонала, залежить не тільки від ступеня деталізованості образу професійної діяльності, але також від сформованості професійної складової Я-концепції студента. Це досягається організованою й узгодженою роботою когнітивних процесів.

Самореалізація особистості в освіті – один з етапів розвитку і становлення особистості. Розвиток готовності особистості до самореалізації як прояв задатків та можливостей пов'язаний з гуманно орієнтовною освітою, цілісним підходом до розвитку особистості. Це передбачає ставлення до людини як до вищої цінності буття; розуміння її своєрідності й унікальності; розгляд особистості як цілісної системи, яка розвивається; визначення її місця в сучасному світі; створення умов для розвитку сутнісних сил особистості, її духовного й особистісного потенціалу. Таким чином, треба говорити не про формування всебічно розвиненої особистості взагалі, а про сприяння розвитку особистості, здатної до самовдосконалення і самореалізації в професійній діяльності.

Активність особистості обумовлюється сукупністю потреб, які спонукають людину через систему усвідомлених та неусвідомлених мотивів до діяльності. Але процес задоволення потреб є внутрішньо суперечливим. Потреби, як правило, не задовольняються негайно після їх появи. У процесі задоволення потреб виявляються суперечності, які ведуть до розвитку особистості. З точки зору Л.С.Виготського, переборювання суперечностей відбувається в діяльності шляхом оволодіння певними засобами – прийомами, уміннями, знаннями, що відбувається в процесі навчання. При цьому задоволення потреб за допомогою активної діяльності закономірно породжує і нову, більш вищу за рівнем потребу. Розвиток, відбір і виховання потреб, піднесення їх до тієї моральної висоти, яка має бути притаманна людині, є одним із центральних завдань формування особистості.

Учених різних галузей науки протягом століть хвилювала проблема самореалізації, яку особистість здійснює на основі своїх уявлень про світ і про себе. Філософське, психологічне, педагогічне вивчення сутнісних сил особистості,

розкриття особистісних потенціалів і шляхів її ефективного використання має давні традиції – від філософії Аристотеля, Е.Фромма, А.Маслоу до праць сучасних вчених І.Беха, Н.Боришевського, А.Здравомислова.

Різноманітним аспектам проблеми самореалізації особистості присвячені дослідження видатних педагогів та психологів. І.Мартинюк, В.Муляр, Е.Цесаревська розглянули самореалізацію особистості як соціальний процес та зробили висновок про тісний взаємозв'язок культури, свободи та самореалізації особистості; Ю.Бабанський, А.Макаренко, В.Сухомлинський присвятили свої роботи розробці концепції всебічно розвиненої особистості; А.Маслоу, Б.Воронцов, В.Квін обґрунтували потребу в самореалізації як базову потребу особистості. Також у літературі були висвітлені теми творчого самовираження особистості, ролі мистецтва як потужного засобу розвитку творчих здібностей, естетичної свідомості людини. Однак у роботах зарубіжних і вітчизняних педагогів і психологів аспект педагогічних умов формування потреб самореалізації особистості студента в навчально-виховному процесі вищої школи системно та комплексно не вивчався. Тому дослідження шляхів і засобів самореалізації юнацтва - соціально необхідна, важлива педагогічна проблема, яка вимагає вивчення та осмислення.

Поняття “потреба” в професійній діяльності студентства не отримало достатнього висвітлення, тому і є предметом дослідження цієї статті.

Мета – проаналізувати різні підходи до вивчення поняття “потреби” та уточнити поняття “потреби самореалізації в професійній діяльності”, яке є одним із основних факторів для формування особистості у вищій школі.

У психології поняття “потреба” тлумачиться як сутнісна динамічна психічна сила, що виявляється як стан внутрішнього напруження, який спонукає індивіда до цілеспрямованої активності для задоволення життєво важливих функцій самозбереження, біологічного і особистісного саморозвитку. Потреби формують мотивацію людських вчинків як опредмечування вмісту засобів свого задоволення. Мотивація активізує збережені в пам'яті сліди навколишніх предметів

задоволення потреби і необхідних для цього дій, завдяки чому формується цілеспрямована поведінка. Потреба – це динамічна сила, що походить з організму. Ані тиск, ані потреба не існують ізольовано: задоволення потреби припускає взаємодію з соціальними ситуаціями та їх перетворення з метою досягнення адаптації; у той же час і самі ситуації та потреби інших людей можуть виступати і як спонукання (потреба), і як перешкода (тиск). Потреби не залишаються незмінними, вони змінюються і удосконалюються залежно від зростання загальної культури людини, її знань про дійсність і ставлення до неї [4].

Отже, однією з головних у вищій школі є потреба до самореалізації, як вища сходинка потреб особистості. Основні критерії визначення “самореалізації”: 1) здатність людини об’єктувати багатство свого внутрішнього світу в будь-якій формі діяльності (праця, гра, пізнання, спілкування); 2) процес втілення здатностей і особистісних потенцій як в діяльності, так і в іншій людині; 3) прагнення розвинути сильні сторони своєї особистості. Термін “самореалізація” багато в чому співпадає з поняттям “самоактуалізація” (Роджерс, Маслоу) у тому його аспекті, який стосується саморозвитку розкриття латентних потенцій особистості. Не кожна людина, яка має потребу в самоактуалізації, здатна втілити її в життя. У такому випадку доводиться констатувати відсутність здатності до самореалізації, нереалізованість людських потенцій [5].

Отже, повернемося до поняття “потреба”. Спроби класифікації потреб багаточисельні, суперечливі і відбивають якусь визначену сторону проблеми. Потреби розуміються як стани відхилення від внутрішньої рівноваги, гомеостазу, які активізують механізми відтворення; як порушення балансу базових потреб; як прагнення до уникнення рівноваги, напруги, яка стимулює активність та ін. (К.Обухівський, Н.Камерон, Оллпорт, К. Гольдштейн).

Аналіз потреб краще почати з їх органічних форм. До набору елементарних біологічних потреб, притаманних людині та вищим тваринам, треба додати ще і потребу спілкування – потреба в контактах із собі подібними, у першу чергу із дорослими індивідами, та потребу пізнавальну. Стосовно цих двох потреб треба відзначити два важливих моменти: спочатку

вони дуже тісно переплетені одне з одним та обидві складають необхідну умову формування особистості на усіх сходинках її розвитку. Вони необхідні також, як і потреби органічні, проте якщо останні тільки забезпечують біологічне існування, то контакт з людьми і пізнання необхідні для становлення суб'єкта як людини.

В основу класифікації потреб, яку запропонував А.Маслоу, покладений принцип групування схожих потреб і пріоритет їх актуалізації за ієрархічними рівнями – від нижчих фізіологічних до вищих, тобто в задоволенні запитів тіла; у безпеці та захисті; у причетності, тобто належності до сім'ї, кола друзів, коханих; потреби в повазі, схваленні, самоповазі; у свободі, необхідній для більш повного розвитку всіх задатків і талантів, для реалізації самості, самореалізації. Людині необхідно спочатку задовільнити нижчі потреби, щоб зможти задовільнити потреби наступного рівня.

П.В.Сімонов виокремлює біологічні, соціальні й ідеальні потреби пізнання, кожна з яких, у свою чергу, поділяється на потреби збереження і розвитку як відображення процесів самопрямування. У соціальних та ідеальних потребах розрізняються потреби “для себе” і потреби “для інших”. Особливе місце посідає потреба в озброєнні засобами і способами задоволення потреби, а також потреба в подоланні перешкод для досягнення цілей. З цих потреб складається воля і характер особистості. Особистість залишатиметься здоровою, доки природна ієрархія потреб гармонійно реалізовуватиметься.

Л.Д.Столяренко під потребою має на увазі прагнення до тих умов, без яких неможливо підтримувати свій нормальний фізичний та психічний стан. Потреби він класифікує на такі групи: первинні, вітальні (потреба в їжі, сні, самозахисті, продовженні роду; вони мають як суспільний, так і особистісний характер), культурні, придбані (вони мають суспільний характер за походженням, формуються під впливом виховання в суспільстві; до них можна віднести потребу в спілкуванні, емоційному теплі, повазі, пізнанні, діяльності та усвідомленні смислу свого життя) [6].

Л.І.Антропова, Н.Л.Кулік та К.Ч.Мухамнтджанов розглядали у філософському аспекті самореалізацію особистості

людини як джерело, яке спонукає до пошуку Сенсу Життя і як фактор духовного росту. Досліджуючи філософські витoki проблеми самореалізації у вітчизняній культурі, ми прийшли до висновку про те, що у філософії Нового часу вперше ця проблема була поставлена Г.Сковородою, який вважав можливим досягнення людського щастя тільки в праці за покликом, праці, яка відповідає внутрішній суті людини, її схильностям та обдаруванням. У самореалізації можна побачити реальний процес перетворення діяльнісних характеристик людини, її сутнісних сил і засобів людського буття у “світ людини”, предметний світ людської культури.

П.І.Підкасистий, Л.М.Фрідман та М.Г.Гарунов зауважують, що потенційні можливості людини можуть проявитися і реалізуватися лише за умови раціональної самоорганізації навчальної діяльності, не пов’язаної прямо з рівнем розвитку пізнавальних здатностей. Ефективна самоорганізація навчальної діяльності простежується в умінні автономно, без зовнішнього систематичного контролю, допомоги, а також стимуляції раціонально організувати свою навчальну діяльність. Сутність процесу самореалізації в освітньому просторі ці автори вбачають у передачі від вихователів до тих, кого виховують, засобів, методів та шляхів, за допомогою яких людина може стати тим, ким вона може стати. Аналізуючи педагогічну сутність процесу самореалізації, слід зазначити, що самореалізацію можна трактувати і як процес становлення особистості, результатом якого є вихід на цінності-цілі, напрями та способи активності, адекватні індивідуальним здібностям, та здатність через цілепокладання самостійно й самобутньо реалізувати своє призначення, і як засіб виховання особистості, оскільки, здійснюючи важливі життєві вибори, особистість мимоволі формує внутрішню позицію ставлень, оцінних суджень тощо. Особистісна самореалізація та самовизначення виступає не лише як процес, але і як результат виховної діяльності, що виражається в усвідомленні людиною сенсу власного життя, як готовність адекватно сприймати свої прагнення, потенції, вимоги соціуму. Можна визначити самореалізацію як процес і результат усвідомленого, доцільного розкриття й використання

особистістю своїх сутнісних сил і можливостей, спрямований на вільний вибір шляхів нового особистісного зростання.

Отже, ми розглянули поняття “потреби” в різних науках. І можемо зробити висновки, що задоволення потреб – це по суті процес привласнення певною формою діяльності, обумовленою суспільним розвитком. Оскільки процес задоволення потреб виступає як цілеспрямована діяльність, потреби є джерелом активності особистості.

Потреби виявляються в мотивах, покликах, бажаннях тощо, які спонукають людину до діяльності і стають формою вияву потреби. Якщо у потребі діяльність, по суті, є залежною від її предметно-суспільного змісту, то в мотивах ця залежність проявляється як актуальність суб’єкта. Тому система мотивів, що розкривається в особистості, багатша ознаками і більш рухлива, ніж потреба, яка складає її сутність. Виховання потреб – одне із центральних завдань формування особистості.

Професійне становлення людини здійснюється разом із розвитком її особистості в освіті. Потреба самореалізації в професійній діяльності – це вище бажання людини реалізувати свої таланти і здібності у процесі отримання вищої освіти. У результаті його задоволення особистість стає тим, ким вона може і повинна стати по суті своїх можливостей і здібностей, тобто фахівцем.

Пошук професійної ідентичності майбутнього фахівця залежить від двох факторів: від змісту навчальних курсів (дисциплін) і від особистісних особливостей викладачів цих дисциплін. Складність і важкість дисциплін стимулює когнітивні процеси і сприяє усвідомленому формуванню як предмета соціальної психології в цілому, так і формуванню адекватного образу професійної діяльності

Самореалізація має всі якості, притаманні формі руху людини до особистісної зрілості та вершин професіоналізму. Однією із умов сприяння розвитку потреби самореалізації, можна припустити, є розвиток автономності і професійно-комунікативної компетенції студентів засобами іноземної мови, а також теоретико-методологічна підготовка, яка стимулює креативні здібності студентів, що у подальшому призведе до

сформованості компетентності у спілкуванні і професійній діяльності.

Література

1. Здравомыслов А.Г. Потребности. Интересы. Ценности. – М.: Политиздат, 1986. – 223 с.
2. Кон И.С. Психология ранней юности: кн. для учителя.- М.: Просвещение, 1989. – 255 с.
3. Мартынюк И.О. Проблемы жизненного самоопределения молодежи. Опыт прикладного исследования. К.: Наукова думка, 1993. -116 с.
4. Психологія особистості: Словник довідник / За редакцією П.П. Горностая, Т.М. Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 320 с.
5. Словарь практического психолога / сост. С.Ю. Головин. – Минск: Харвест, 1997. – 800 с.
6. Столяренко Л.Д. Психология. Учебник для вузов. – СПб.: Лидер, 2004. – 592 с.

Р.Б.Лысенко

ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕБНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ

У статті розглядаються шляхи подальшого вдосконалення навчальної роботи студентів технічних університетів з урахуванням нових умов навчання.

In the article some ways of further perfection of technical universities' students' educational work taking into consideration new conditions of education are discussed.

Национальная доктрина развития образования Украины в XXI веке определила приоритетные направления его дальнейшего совершенствования, в частности, поиск оптимальных путей формирования будущего инженера в новых социально-экономических условиях. В данном контексте понятие специалист и его квалификация, основу которой составляет система его профессиональных умений и навыков, наполняется новым содержанием. Это высокий профессионализм, широкий общий и технико-технологический кругозор, профессиональная этика, готовность участвовать в управлении производством, его модернизацией и